

## המפקיר עבדו (גיטין לח-מב)

גליון 384

בדף לט. אמר עולא אמר ר' יוחנן המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור. ע"י ההפקר יצא העבד מרשות רבו ואינו עובדו יותר אבל צריך גט שחרור כדי שייחשב בן חורין, ורק אז טובל ומותר בבית ישראל. בדף לח. אמר שמואל המפקיר עבדו יצא לחירות ואינו צריך גט שחרור שנאמר וכל עבד איש מקנת כסף, עבד איש ולא עבד אשה? אלא עבד שיש לו רשות לרבו קרוי עבד, שאין לו רשות לרבו אין קרוי עבד. לפי שמואל לאחר שהפקיר את עבדו א"צ בגט שחרור, דמבואר בפסוק דברגע שאין עליו רשות רבו, אינו עבד. הרי הוא משוחרר לגמרי.

בדף מ. אמר אמימר המפקיר עבדו אותו עבד אין לו תקנה. מ"ט גופיה לא קני ליה, איסורא הוא דאיכא גביה, ואיסורא לא מצי מקני ליה. שיטת אמימר היא דלאחר שהפקירו נשאר קנין איסור לאדון ואת זה לא מצי מקני ליה ע"י שטר, וממילא העבד נשאר עבד.

וכתבו בתוס' (בד"ה אותו העבד אין לו תקנה) פירוש לא בבית חורין ולא בשפחה כדפירש בקונטרס לעיל. רש"י כתב כן בדף לט: בביאור דברי ר' יהושע בן לוי, שאמר אמרו לפני רבי אמר נתייאשתי מפלוני עבדי מהו. אמר להם אומר אני אין לו תקנה אלא בשטר. וביאר רש"י נתייאשתי, לשון הפקר הוא. אין לו תקנה, בבית ישראל ולא בשפחה, שהרי משוחרר הוא קצת ואינו גמור.

מבואר ברש"י שהמפקיר עבדו, העבד משוחרר קצת אבל לא לגמרי, ולכן אסור בבית ישראל כי עדיין לא השתחרר לגמרי אבל אסור גם בשפחה כי כבר השתחרר קצת. ואפשר לתת לו שטר שחרור ואז יהיה משוחרר לגמרי ומותר בבית ישראל. ולאמימר דלא מועיל שטר הרי שהוא נשאר אסור בבית חורין וגם בשפחה.

ומבואר שם בגמ' ואמר ר' יוחנן מ"ט דרבי, גמר לה לה מאשה, מה אשה בשטר אף עבד נמי בשטר. וקא דייקת מינה כאשה, מה אשה איסורא ולא ממוןא אף עבד נמי איסורא ולא ממוןא. הרי שאפשר לתת שטר שחרור לעבד אפי' שכבר הפקירו ואין לו בו ממון, והשטר משחרר את האיסור כמו באשה שקיבלה גט.

אבל בתוס' (בדף מ.) כתבו דלא נראה לומר כרש"י אלא הדין במפקיר עבדו לאמימר הוא דאין לו תקנה בבית ישראל אבל בשפחה שרי. למדו תוס' דהיות והקנין איסור עדיין קיים, הרי שדינו כעבד רגיל שמותר בשפחה. והוכיחו כן מהא דמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה, ומסתבר א"כ דגם מותר בשפחה.

והנה בדף לט: מבואר בגמ' דרבי יליף מגט אשה דמצי משחרר עבד שהופקר, ע"י שטר, דיש שטר שמפקיע איסור ולא ממון. וכתוב בתוס' הרא"ש (בד"ה מ"ט דרבי) פירש"י מ"ט דרבי דצריך שטר. ומשני לה לה מאשה ואינו יוצא בלא שטר אע"ג דליכא עליה אלא איסורא, וק"ל דהא גבי מפקיר עבדו מצריך שמואל קרא דהמפקיר עבדו יצא לחירות משום דכתיב עבד איש וכו' אלמא אי לאו קרא הוה אמרינן מסברא דצריך גט שחרור וא"כ קרא לרבי ל"ל, לימא דרבי לא דריש ההיא דרשה דעבד איש וכו'. ונראה דה"פ מ"ט דרבי דיש לו תקנה בשטר ולא אמרינן כיון דליכא גביה אלא איסורא לא מצי מקני ליה כדאמימר לקמן. ומשני יליף לה לה מאשה דמהני בה שטרא ואע"ג דאיסורא בעלמא הוא.

הקשה התוס' הרא"ש שמזה שהוצרך שמואל ללמוד מפסוק שהמפקיר עבדו יצא לחירות משמע דלולא הפסוק הסברא הפשוטה היא שצריך שטר לשחררו. א"כ למה שואלת הגמ' מאי טעמא דרבי שמשחרר בשטר ותירצה דלמד מגט אשה, הרי אם לא למד כשמואל פשוט שצריך שטר. ותירץ דאמנם פשוט לרבי דצריך שטר אבל היה מקום לומר דלא יועיל שטר לבד כי הממונות כבר פקעו וכמו שסבר אמימר דאין לו תקנה. לכן קמ"ל רבי ע"י הדרשה מאשה דאפשר לשחרר עבד כזה שאין בו ממונות.

מאידך, בפני יהושע כתב דהסברא הפשוטה היא דהפקר מוציא העבד לגמרי מרשותו ולא בעי שטר שחרור, דכמו דעבד יוצא בכסף, וע"כ דכל ענייני העבד בממונא תליא מילתא, ה"ה סד"א דע"י הפקר

דנסתלק האדון מהממון שיש לו עליו הרי הוא ככסף, ולכן איצטריך לדרשה של רבי, גז"ש מאשה, דבעינן גט. ושמואל למד מהפסוק עבד איש דלא נילף מהגז"ש דלא מהני אלא דבאמת הפקר מהני. ואלה שחולקים על שמואל לא ס"ל ללמוד מעבד איש שכל שאין רשות לרבו עליו לא מיקרי עבד כלל. ולכן צריך גט שחרור. עכ"פ מבואר דבעבד כנעני יש קנין ממון ויש קנין איסור. ובשטר שחרור הכל פקע, אבל יש מצבים שהממונות פקעו כבר ואז יש נידון האם צריך שטר, ואם צריך שטר האם הוא מועיל, וכגון במפקיר עבדו שהקנין ממון בלבד פקע ע"י ההפקר, ועדיין נשאר קנין איסור. לריו"ח צריך שטר והוא מועיל (וכשיטת רבי הנ"ל) ולאמימר צריך ואינו מועיל ושמואל ס"ל דבכה"ג א"צ בשטר כלל.

והנה במעוכב גט שחרור נחלקו רש"י ותוס' אם מותר בשפחה. וצ"ב שיטת רש"י דאם עדיין יש קנין איסור, למה אסור בשפחה. ובחי' רבי נחום (עמ' תעב, אות קע) כתב לחדש דבמפקיר עבדו לא חייל ההפקר בקנין ממון בלבד אלא על עצם השם עבד, דע"י ההפקר פקעה עצם העבדות וליכא עליה דין עבד אלא דמ"מ ילפינן מאשה דהקנין איסור אינו יכול להיפקע בלא גט. ובזה ביאר את שיטת רש"י דהמפקיר עבדו אסור בשפחה כי היתר שפחה נאמר רק בעבד שיש לו בעלים ולא מצינו להך התירא לעבד שאין לו בעלים. ובחי' הריטב"א כתב (קידושין טז) אליבא דשמואל דהפקר הוא ענין סילוק רשותו וזכותו לגמרי, ופקע ביה אפי' קנין איסור שזוכה בו העבד בעצמו לגמרי כאילו יצא ע"י כסף. אבל דברים אלו אמר אליבא דשמואל אבל לריו"ח לכאן ההפקר מהני רק כלפי הממון. ולפי רבי נחום אליבא דרש"י למרות שנשאר קנין איסור אבל כל השם עבדות פקע.

בחזון איש (אבן העזר סי' קמז אות ו) כתב דבהפקר יצא לגמרי מרשותו, ובזכה בו אחר (כגון בעבד קטן) השני זוכה גם באיסורו אבל בעבד שזכה בעצמו, העבד זוכה רק מדין שחרור, ובהפקר אין כאן שחרור אלא על הממון, וכשקונה בו אחר, איסורא בתר ממונא גרירא אבל כשזוכה בעצמו לא זכה בממון כלל דלגבי נפשו לאו חפץ הוא והוא משוחרר לענין ממון ולא לאיסורא. ולשמואל א"צ גט שחרור דס"ל דלא שייך איסורא בלא ממונא.

מבואר בחזו"א דחלוקה הזכיה של אדם אחר מהזכיה של העבד בעצמו דההפקר חל רק על הממון אבל כשזוכה בו אחר, ע"י שזכה בעבד קנה את כולו, גם את חלק האיסור שיש בו אבל עבד אינו יכול לזכות בעצמו כי אינו חפץ כלפי עצמו וכל זכייתו היא בזה שיכול לקבל שחרור, ובהפקר השחרור הוא רק על הממון, לכן אינו משתחרר מהקנין איסור. ולשמואל דס"ל דלא שייך איסורא בלי ממונא א"צ גט.

לפי הריטב"א אליבא דשמואל משמע דההפקר עצמו מסלק ממנו כל רשותו, כולל גם הקנין איסור. אבל לחזו"א ההפקר משחרר רק את הממון רק דממילא פקע האיסור כי ס"ל לשמואל שאין איסור בלי ממון. ולפי דרכו של רבי נחום לשיטת רש"י לכו"ע ההפקר חל על עצם השם עבד ולא רק על הממון שבו אלא דבכל זאת נשאר קנין איסור דמצריך גט. ולשמואל לא צריך.

והנה במעוכב גט שחרור איבעיא להו בגמ' (בדף מב:) האם אוכל בתרומה או לא, קנין כספו אמר רחמנא והאי לאו קנין כספו הוא או דלמא כיון דמחוסר גט שחרור קנין כספו קרינא ביה. ובפשטות השאלה היא בהפקיר עבדו אבל בתוס' (בד"ה מעוכב וכו') כתבו בתירוצן אחד דמעוכב גט שחרור ע"י הפקר אוכל בתרומה כמו שמותר בשפחה (לשיטתם כנ"ל) והספק בגמ' הוא בחציו עבד וחציו בן חורין.

ותמהו האחרונים איך יתכן צד שחציו בן חורין יאכל בתרומה הרי הוא זר בצד אחד. (מהרש"ל, מהר"ם פני יהושע ועוד).

וחדש בשערי חיים (סי' נג) דאין חצי עבד וחציו בן חורין כמי שיש לו שני חצאים נפרדים שכל אחד מהם נידון בפ"ע אלא הרי הוא אחד גברא שיש בכולו שני דינים, דין עבד מצד החצי עבד ודין בן חורין מצד הבן חורין. והוכיח כן מתוס' הנ"ל דיש ספק בגמ' אולי חצי עבד יוכל לאכול תרומה. ומוכח דיש לו דין עבד בכולו ולכן מצי לאכול. ואף שיש בו גם דין בן חורין אינו אוסרו באכילת תרומה דזרות אינו פסול בחיוב אלא משום דחסרה לו קדושת כהונה וכיון דמצד הח"ע יש לו שם עבד כהן בכולו אין שם זרות שבו פוסלו מאכילת תרומה. ולכן הגמ' מסתפקת האם החצי עבד שהוא עומד להשתחרר נקרא קנין כספו או לא,